

TÜRK

2020, Yıl/Year: 8, Sayı/Issue: 21, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 29.05.2020

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 16.06.2020

Sayfa / Page: 32-45

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

Doç. Dr. Samet AZAP

Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü

sametazap@hotmail.com

NAMIK KEMAL'İN ZAVALLI ÇOCUK PİYESİNİN TÜRK DÜNYASINA YANSIMALARI

Öz

Tanzimatla beraber yüzünü Batıya dönen Türk aydını bilhassa Fransız edebiyatının tesiri altında kalmış Türk edebiyatına yeni edebi türlerin girmesine zemin oluşturmuşlardır. Tanzimat edebiyatının en önemli aydınlarından biri olan Namık Kemal birçok türde eser vermiş bir sanatçıdır. Özellikle tiyatro türünün yerleşmesinde çevirileri ve kaleme aldığı tiyatro eserleriyle Türk edebiyatında öncü olmuştur. Nitekim onun en dramatik tiyatro eserlerinden olan 1873 yılında yazdığı *Zavallı Çocuk* piyesinde hayranı olduğu Fransız yazar Victor Hugo'nun 1830 yılında yazdığı *Hernani* piyesinin etkilerini görmek mümkündür. Fransız edebiyatından etkilenmiş olsa da Namık Kemal'in Anadolu sahasında ve Türk dünyasında etki alanı oldukça geniştir. Abdülhak Hâmid Tarhan, *İçli Kız* isimli eserini, Rezaizade Mahmut Ekrem de *Vuslat* isimli eserini Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk* piyesinden etkilenerek yazar. Türk dünyasına birçok eseri özellikle de *Vatan Yahut Silistre* ve *Zavallı Çocuk* piyesleri çevrilen çeşitli ülkelerde sahnelenen Namık Kemal Türkiye ile Türk dünyası arasında bir kültür köprüsü kurmuştur.

Bu çalışmada *Zavallı Çocuk* eserinden etkilendikleri düşünülen Türk dünyasının farklı coğrafyasından farklı tiyatro eserleri olay örgüleri, konuları ve içerikleri bakımından karşılaştırılacaktır. İncelenecek eserler, Kazak Yazar Mircağıp Duvalutulu'nun 1910'da yazdığı *Bakıtsız Jamal*, Tatar yazar Ali Askar Kemal'in 1898 yazdığı *Behıtsız Yigit*, Azerbaycanlı yazarlar Necep Bey

Vezirov'ın 1896'da yazdığı *Musibet-i Fehreddin*, ve Abdurrahim Bey Hakverdiyev'in 1900 yılında yazdığı *Bahtsız Cavan*'dır.

Anahtar Kelimeler: "Namık Kemal", "Tiyatro", "Zavallı Çocuk", "Türk Dünyası", "Trajedi"

THE REFLECTIONS OF NAMIK KEMAL'S POOR CHILD PLAY ON THE TURKISH WORLD

Abstract

The Turkish intellectual, whose face turned west with Tanzimat, created a ground for the introduction of new literary genres into Turkish literature, especially under the influence of French literature. Namık Kemal, one of the most important intellectuals of Tanzimat literature, is an artist who has produced works of various genres. He became a pioneer in Turkish literature, especially with his translations and theater works in the settlement of the theater genre. As a matter of fact, it is possible to see the effects of the "Hernani" play written by French writer Victor Hugo in 1830, in the "Poor Child" play, which he wrote in 1873, one of his most dramatic theater works. Although influenced by French literature, Namık Kemal has a wide range of influence in the Anatolian area and in the Turkish world. Abdülhak Hâmid Tarhan writes his work titled "Sad Girl" and Recaizade Mahmut Ekrem also writes his work "Vuslat" by Namık Kemal's "Poor Child" play. especially the many works of the Turkish world "Homeland or Silistra" and translated in several countries with poor children specimens staged Namik Kemal Turkey has established a cultural bridge between the Turkish world.

In this study, different theater works from different geographies of the Turkish world, which are thought to be influenced by "Poor Child", will be compared in terms of their plots, subjects and contents. The works to be examined are *Bacterless Jamal* written by Kazakh writer Mircakıp Duvalutulu in 1910, *Behitsiz Yigit* written by Tatar writer Ali Askar Kemal in 1898, *Musibet-i Fehreddin* written by Azerbaijani writers Necep Bey Vezirov in 1896, and Abdurrahim Bey Hakverdiyev's *Bahtsız Cavan* written in 1900.

Keywords: "Namık Kemal", "Theater", "Poor Child", "Turkish World", "Tragedy"

Giriş:

1. Namık Kemal ve Tiyatro

Tanzimat dönemi sosyal ve kültürel hayatta köklü değişikliklerin yaşandığı bir dönemin başlangıcıdır. Tanzimat ile beraber Batı'ya yönelen Edebiyatta da bu değişiklik fazlasıyla hissedilir. Yapılan çeviriler yeni edebi tür olan tiyatroyla tanışma Türk aydınının çağdaşlaşmanın anahtarının lisan ve sanattan geçtiğinin kanıksanmasında rol oynamıştır. Şinasi ile birlikte Türk edebiyatının Batı'ya açılan yüzü olan Namık Kemal kendisinden sonra gelen nesillerce örnek alınmış, çeşitli edebi türlerde eser vermiş dönemin en önemli mütefekkirlerindedir.

Oldukça hareketli bir hayatı olan Namık Kemal'in hayatında dönüm noktası sürgün yılları ve Avrupa'ya gittiği yıllar olmuştur. "Namık Kemal Avrupa'ya gittikten sonra ciddî sahne eserlerini orada görebilmiş ve tiyatrunun gerçek değerini bu vesileyle kavrayabilmiştir (Akyüz, 1990). Namık Kemal "sanat toplum içindir" anlayışıyla eserlerini kaleme almıştır. O, "içinde yaşadığı cemiyeti değiştirmek isteyen bir insandır. Bu yolda en güçlü âlet ise ona göre tiyatrodur. Bunun için ısrarla konunun üzerinde durmaktadır" (Yetiş,1996).

Namık Kemal, "Mukaddeme-i Celâl"de, "Bir milletin kuvve-i nâtıkası edebiyat ise timsâl-i edebî nâtıkâ-i zî-hayatı da tiyatrodur. Tiyatro fikrin hayalâtına vicdan, vicdanın ulviyetine cân, cânın hissiyatına lisan verir. (...) Tiyatro, cihânın aynıdır. (...) Tiyatro eğlencedir, fakat eğlencelerin en fâidelisidir. (...) Sair edebiyata nispet tiyatro, tasvire nispet zî-ruh gibidir." Der. (Kemal 2005: 45, 47) Ancak Ahmet Hamdi Tanpınar'a göre ise, Namık Kemal'in tiyatrosu, ileri sürdüğü 'eğlence' fikrine rağmen bir 'dava tiyatrosu'dur. O, bizzat kaleme aldığı oyunlarında vatanperverlik, İslâm birliği, insan hakları gibi meselelerle Osmanlı cemiyetinin ilerlemesi için teklifler ileri sürmüştür (Tanpınar,1988). Yazdığı tiyatro oyunları incelendiğinde Tanpınar'ın düşüncesini destekleyen birçok delil bulmak mümkündür. "Aşk, Fedakârlık, Vatan, Şecaat, İttihad-ı İslam (İslam Birliği)" (Engin 2014: 353). Onun tiyatrolarında en çok üzerinde durduğu konulardır.

Namık Kemal tiyatro hakkındaki görüşlerini anlatan makaleler de kaleme almış ve aydın kesimin yanında halkı da bu konuda eğitmeyi amaçlamıştır. Çünkü o Batı'nın tiyatro anlayışından etkilenmiş ve Türk edebiyatına tiyatro türünün yerleşmesi için gerekli zemini oluşturmaya gayret etmiştir. Namık Kemal, "Tiyatro" başlıklı yazısında da bir milletin topyekûn bir ahlâk kitabı yazsa dahi, bir adamı kolayca terbiye edemeyeceğini, ancak bir edibin birkaç güzel tiyatro kaleme almasıyla bütün bir milleti terbiye edebileceğini ileri sürer. (Namık Kemal, 1873). Ona göre "Tiyatro, fikrin hayâlâtına vicdân, vicdânın ulviyetine cân, cânın hissiyatına lisân verir" (Kemal 1886-1887). Ayrıca Tiyatro, insanı hazin hazin ağlatan, ancak yaşattığı üzüntülerde bambaşka bir lezzeti de içinde bulduran aşka benzer (Kemal 1886-1887). Görüldüğü gibi tiyatro Namık Kemal için toplumun en önemli kurmaca dünyası ve insanın aynasıdır.

Devrinin birçok aydını gibi Namık Kemal de Fransız edebiyatı hayranıdır. Özellikle Fransız edebiyat akımları klasisizm ve romantizmin tesirini birçok eserinde görmek mümkündür;

"Namık Kemal büyük ölçüde Victor Hugo'nun tesiri altındadır. Kendi eserlerinde bu romantik tavrını en net şekliyle ortaya koyar. Nitekim kendisinin Celâleddin Harzemşâh piyesi ile Victor Hugo'nun Cromwel draması arasında yoğun bir benzerlik vardır. Bu benzerlik, sadece iki dramın konularının tarihten alınmalarında ve işleniş tarzlarında değil, aynı zamanda her ikisinin önsözlerindeki tiyatro anlayışındadır. Yine Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk* piyesi ile Victor Hugo'nun *Hernani* piyesleri, olay örgülerinin düzenlenişi ve üslûpları bakımından aynı romantik anlayışın örnekleridir" (Akalin 1999: 109).

Zavallı Çocuk piyesinin son perdesindeki zehir içme sahnesi ile Victor Hugo'nun *Hernani* piyesindeki zehir sahnesi, yalnız zehir içme gibi sadece bir olgu benzerliği değil, iki genç arasında söylenen sözler bakımından da dikkate değer derecede benzerdir.¹

Sanatçıların birbirinden etkilenmesi tabiidir. Abdülhak Hamid Tarlan'ın "Namık Kemal iptidaî değil, ezelidir yahut Homere gibi, Virgile gibi iptidaîdir Dante gibi, Shakespeare gibi, Hugo gibi Kemal de bir dâhidir. Edebiyatta yenilik eskilik yoktur, teselsül vardır ve dehaya bir edebiyat-ı müteselsile diyebiliriz" (Kemal 1974: 29). Söyleminde Namık Kemal'in etkilenmesinin bir doğal süreç olduğunu söyler. Bu çalışmanın amacı da bu teselsülün Türk dünyasındaki yansımalarını görmektir.

2. Aşkın Büyübozumu: Zavallı Çocuk Piyesi Üzerine Düşünceler

Eseri tertip eden Mustafa Nihat Özön piyesin yazılış hikayesini anlatır. Özön'e göre; *Zavallı Çocuk* piyesi görüleceği gibi basit bir piyestir. Kemal bunu uzun ve karışık bir sahne entrikası düşünmeden esas fikir olarak aile hayatımızda görmüş olduğu acıklı hallerden birini anlatmak için yazmıştır. Kemal, 19 Kasım 1872 tarihli İbret gazetesinde yayımladığı "aile" başlıklı makalesinde aileyi incelerken anneden şöyle bahseder. 'Hanımın da çocukluğunda bir sevgili bebeği varmış. Evlenmesinden sonra bebek gitmiş, yerine bir kız gelmiş, o da büyümüş. Bebek nasıl hanımefendinin emrettiği yerde yatmaya mecbur ise kız da öyle hanımefendinin arzu ettiği beyin koynuna girmekte mustar olmuş, nihayet verem olmuş. Biçare kâh ettiğini ve kâh Cenab-ı Hakkın mücazatını düşünerek iki elini böğrüne koymuş rakat döşeginin etrafında dolaşır durur.' İşte *Zavallı Çocuk* piyesinin ilk sözü. Kemal biraz sonra bu makaledeki fikrini sahneye çıkarmak için yazmaya koyulmuştur (Kemal 1974: 29-30). Hikâyenin özeti ise şu şekildedir;

Ata öksüz bir çocuktur, amcası Halil Bey'in yanında büyümüş, kızı Şefika'ya âşık olmuştur. Şefika da ona âşıktır. Ata Askeri Tıbbiye'de okumakta, eve ancak ayda bir izin günlerinde gelmektedir. On dört yaşındaki Şefika'ya otuz sekiz yaşında zengin bir Paşa talip olur. Halil Bey'in işleri bozulmuş, bir sarrafa beş yüz kese borçlanmıştır. Sarrafın ölümü üzerine varisleri Halil Bey'i sıkıştırmakta, alacaklarını istemektedirler. Paşa, kızı nikâhına alınca, karşılık olarak Halil Bey'in sarraftaki senedini ödeyecektir. Şefika, ise Paşa ile evlenerek babasını borçtan kurtaracaktır. Şefika Paşa'ya varmayı kabul eder. Ama bir şartı vardır: Paşa'ya varıncaya kadar kimse Ata'ya bir şey duyurmayacaktır. Ancak nikah daha gerçekleşmeden, Şefika üzüntüden verem olup yatağa düşer. Sarraftaki senet alınmıştır, ama kızın hastalığı görülmemiş bir hızla kötüye gitmekte, her an ölümü beklenmektedir. O gün Ata okuldan izinli gelir. Şefika'nın isteği üzerine annesi Tahire Hanım, Ata'dan durumu saklar, hizmetçileri kızının evde olmadığını, Boğaziçi'ne gittiğini söyler. Şefika'nın isteğinden haberi olmayan Halil Bey ise, Ata'ya her şeyi anlatır. Şefika'yı ölüm döşeginde gören Ata'nın kendisi hemen eczaneden zehir aldırır. İki sevgili yalnız kalınca Ata zehri içip Şefika'nın yatağına uzanır, o acılar içinde kıvranarak ölürken, ikisi de birbirlerine aşklarının ölümsüzlüğünü dile getirirler, ahirette kavuşmaya hazırlanırlar. Önce Ata, hemen ardından Şefika ölür.

¹ Ernani, bir zaman önce Don Roy Gomez'e istediği anda kendisini öldürmek hakkını vermiştir. İhtiyar düğ Ernani'nin en mutlu deminde, sevdiği kıza evlendiği gecede, bu sözün yerine getirilmesini ister. Sözünde durmak isteyen delikanlıyı Dona Sol vazgeçirmeye uğraşır, fakat delikanlı saklı zehri getirir. Dük: İÇ ŞU ZEHRİ! Der. (Bkz. Namık Kemal (1974). *Zavallı Çocuk*, Tertip Eden: Mustafa Nihat Özön, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, s. 32)

Dönemin aile hayatını gözler önüne seren Namık Kemal, kurgusu oldukça basit, üslubu akıcı çok bilindik bir konuyu dramatize ederek anlatır. Piyesin merkezinde aşk vardır. Kahramanlar ise 14 yaşındaki Şefika ile 19 yaşındaki -Tıbbiyeyi bitirmek üzere olan başarılı bir öğrenci- Ata'dır. A. H. Tanpınar, Namık Kemal'in her piyesinde aşk olduğunu söyler (Tanpınar 2004: 194). Ancak aşkın en depresif/melankolik hissedildiği piyesi *Zavallı Çocuk*'tur. Konu oldukça bilindik. Bir kız ile erkek birbirini sever annesi ya da babası razı olmaz, zengin bir kısmet ise kapıdadır. Hikâyenin sonunda sevenler kavuşamaz ve el ele ölüme yürürler. Bu iskelet Namık Kemal'den önce de sonra da birçok piyes, hikâye ya da romanın ana iskeletini oluşturur. Bu benzerlik şu şekilde tablolaştırılabilir;

Yazar	Eser	Yazılış yılı	Karakterler	Sonuç
Namık Kemal	Zavallı Çocuk	1873	Şefika Hanım ile Ata	Ata zehir içerek Şefika verem ile ölür.
Victor Hugo	Hernani	1830	Hernani ile Dona Sol	Her ikisi de zehir içerek ölürlür.
Abdülhak Hamid Tarlan	İçli Kız	1874	Sabiha Hanım ile İzzet Bey	Sabiha verem olur.
Recaizade Mahmut Ekrem	Vuslat	1874	Muhsin Bey ile Vuslat	Her ikisi de kavuşamayınca hasta olup ölür.
Mirjakıp Duvlatulu	Bakıtsız Jamal (Bahtsız Jamal)	1910	Cemile ile Ali	Ali hastalanarak evden kaçan Cemile ise donarak ölür.
Ali Asgar Kemal	Behitsiz Yiğit (Bahtsız Yiğit)	1898	Zakir ile Ayni	Zakir Ayni'yi öldürür ve intihar eder.
Necep Bey Vezirov	Musibet- i Fehrettin	1896	Fahrettin ile Saadet	Fahreddin kan davası sonucu öldürülür.
Abdurrahim Bey Hakverdiyev	Bextsiz Cavan (Bahtsız Cavan)	1900	Ferhat ile Züleyha	Amcasını yanlışlıkla öldüren Ferhat hapisshanede hastalıktan ölür.

Görüleceği gibi, Abdülhak Hâmid Tarhan, *İçli Kız* isimli eserini, Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk* ve Recaizade Mahmut Ekrem'in *Vuslat* isimli eserlerinden etkilenerek yazar. *İçli Kız*'ın ilk yayınında Abdülhak Hâmid Tarhan, eserinin kaynaklarını ifşa etmekten geri kalmaz ve eserinde *Zavallı Çocuk* ve *Vuslat*'ın kahramanlarından bahseder. Fakat *İçli Kız*'ın ikinci baskısında etkilenme endişesinin bir tezahürü olarak Abdülhak Hâmid, bu isimlerin anıldığı sayfaları eserinden çıkarır. Bu kaynaklarını gizleme çabasıdır (Karaburgu 2013: 1748). *İçli Kız*'da Hâmid, kız çocuklarının yetiştirilmeleri, okutulmaları hakkında fikirlerini ortaya koymuş aşk ve evlilik meselesini işlemiştir. Eserinin kahramanı da *Zavallı Çocuk*'da olduğu gibi bir kız çocuğudur. Recaizade Mahmut Ekrem de Namık Kemal'in eseri *Zavallı Çocuk*'tan esinlenerek dram türünde *Vuslat* adlı oyununu yazar. Oyunda İstanbul'un tanınmış ailelerinden Tefik Efendi'nin oğlu Muhsin Bey ile konaklarına küçük yaşta besleme olarak alınan Vuslat arasındaki aşk hikâyesi anlatılmıştır. Vuslat entrikalar sonucu satılıp konaktan çıkarılınca iki genç bu ayrılık nedeniyle yataklara düşer ve kavuştukları gün yakalandıkları hastalık nedeniyle can verirler.

3. Zavallı Çocuk Piyesinin Türk Dünyasına Etkisi

Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk* eserinin etki alanı sadece Anadolu toprakları ile sınırlı değildir. Örneğin, Azerbaycan sahasında öncelikle şiirleri, makaleleri ve tiyatroları yayımlanan vatan şairinin piyesleri, aynı zamanda pek çok defa sahnelenmiştir. Bunun dışında çeşitli ders kitaplarında, ilmî dergilerde Namık Kemal'e büyük yer ayrılmış; hakkında yazılar neşredilmiştir. Bununla birlikte tiyatro oyunlarına büyük önem verilmiş ve bütün oyunları çeşitli tiyatro

toplulukları tarafından defalarca sahnelenmiştir. Bakü’de ilk oynanan dramı *Zavallı Çocuk* olmakla birlikte en beğenilen eseri, *Vatan yahut Silistre*’dir (Akpınar 1994: 212– 280). Ünü sınırları aşan Namık Kemal’in Türk dünyasında da okunması ve piyeslerinin esin kaynağı olması Türk dünyası ile kurulan kültür ve edebiyat köprüsü için önemlidir. Bu bağlamda Kazak Yazar Mircakıp Duvlatalu’nun 1910’da yazdığı *Bakıtsız Jamal*, Tatar yazar Ali Askar Kemal’in 1898 yazdığı *Behitsiz Yigit*, Azerbaycanlı yazarlar Necep Bey Vezirov’in 1896’da yazdığı *Musibet-i Fehreddin* ve Abdurrahim Bey Hakverdiyev’in 1900 yılında yazdığı *Bahtsız Cavan* eserleri incelenecektir.

3.1. Zavallı Çocuk ve Bakıtsız Jamal

Yazıldıkları tarihler birbirlerine oldukça yakın olan bu eserlerden özellikle *Bakıtsız Jamal* ile *Zavallı Çocuk* arasında birçok benzerlik kurulabilir. *Bakıtsız Jamal* hikâyesinin özeti de şu şekildedir;

Sersenbay ilk karısı Karanfilden çocuğu olmayınca evlenir ve ikinci karısı Şolpan’ın bir kız çocuğu doğurduğunu öğrenir. Çocuğun ismini Jamal (Cemile) koyarlar. Jamal erkek gibi giyinir, erkek gibi davranır kendisine kız denilmesine bile kızar. Bolis² seçimine giren Sersenbay kaybeder. Baycan Kel Cuman diye bilinen oğluna Jamal’ı ister. Sersenbay zengin bir aileyle akraba olmayı çok istediği için onu, kırk yedi baş hayvan ve iki yüz ruble para karşılığında Kel Cuman’a verir. Bir toyda nişanlısını ilk kez gören Jamal ne kadar zavallı birine verildiğini anlar ve bu duruma çok üzülür. Jamal bir beşik toyunda Düysebek’in oğlu Ali’yle tanışır. Toydan sonra Ali sık sık Sersenbay’ın evine giderek Jamal’ı görür ve ikisi arasında aşk başlar. Ali aşkını ve kavuşma arzusunu bir mektupla Jamal’a bildirir. Ali ile kaçmaya karar veren Jamal, cevap olarak bir mektup yazarak Ali’ye gönderir. Dostları Yunus ve Nurmaş’ın da yardımıyla Jamal ile Ali kaçarak şehre Fethullah adlı zengin bir Tatar’ın evine gelirler. Baycan ise aracılara rağmen kızın Kel Cuman’a iade edilmesini sorumluların hapis yatmasını ister. Fethullah’ın evinde olduklarını anlayan Baycan şehre adam gönderir. Fethullah’ın evinde kalmalarının tehlikede olduğunu anlayan iki aşık uzun bir yolculuktan sonra Kırkkuyu’daki dayılarının evine gelir. Dayılarına sığındıktan sonra Ali Ağır hastalanır ve on üç gün sonra ölür. Ali’nin ölümünden sonra Jamal eski nişanlısıyla evlendirilir. Jamal Ali’yi bir türlü aklından çıkaramaz; kocası Cuman da Jamal’a devamlı işkence eder. Zulüm ve işkencelere dayanamayan Jamal atına binerek kar ve tipili bir havada yola çıkar; ancak yolunu kaybettiği için bozkırın ortasında donarak ölür (Özdemir 2016: 77-80).

Zavallı Çocuk romanında olduğu gibi *Bakıtsız Jamal*’da da başkahraman bir kadındır ve aslında toplumla savaştığı güce de sahiptir. Yalnız kadere karşı koyacak gücü yoktur. Ve ne yazık ki kader toplumdan yanadır” (Arıkan 2008: 42). Romanı Türkiye Türkçesine çeviren Metin Arıkan şu tespitte bulunur; *Bakıtsız Jamal* 1910 yılında yayımlanmış olmasına rağmen o dönemde batının çoktan aşmış bulunduğu basit romantik romanlara benzemektedir. Çünkü edebiyattaki gelişme toplumdaki gelişme ile paralel gitmektedir. Eserdeki olay örgüsünün basit olması, karakterlerinin düz olması, zamanın kronolojik bir seyirde akması ve anlatıcının ilâhî nitelikli seçilmesi, yazarın edebî olma çabasından önce mesaj verme amacında olmasından kaynaklanmaktadır (Arıkan 2008: 43). Bu tespitin benzeri Namık Kemal’in *Zavallı Çocuk* piyesi için de yapılmıştır. *Zavallı Çocuk* piyesi görüleceği gibi basit bir piyestir. Kemal bunu uzun ve karışık bir sahne entrikası düşünmeden

² Kazaklarda belirli bir bölgeyi yöneten idareciye bolis adı verilir.

esas fikir olarak aile hayatımızda görmüş olduğu acıklı hallerden birini anlatmak isteğiyle sahneye çıkarmıştır” (Kemal 1974: 29). Ayrıca *Zavallı Çocuk* da ilahi bakış açısıyla bir mesaj verme amacıyla yazılmıştır.

Her iki anlatının da merkezinde bir seçme hakkı olmayan, zorla zengin, varlıklı bir aileye eş olarak gönderilmek isteyen kız çocuklarının dramı yer alır. Ancak hesap edilmeyen unsur aşk’tır. *Zavallı Çocuk*’taki masum aşkı Ata simgelerken *Bakıtsız Jamal*’da ise Ali merkezdedir. Her iki karakterin de trajik ölümü sonucu baş kişiler Şefika ve Jamal da âşık oldukları adamların ölümünün ardından ölüme yürürler. “Cemile bir birey olarak önemli değildir. O dönemin yüzyıllar öncesinden kalma gelenekleri içerisinde sıkışmış genç kızlarını temsil ettiği için önemlidir ve yazarın vurgulamak istedikleri için sadece bir araçtır” (Arıkan 2008: 43). Şefika’nın da âşık olduğu genç yerine kendisinden yaşça büyük sevmediği hatta hiç görmediği bir Paşa’yla evlendirilmek istenmesinde aynı anlayış söz konusudur. İki anlatıda yazarların asıl üzerlerinde durdukları kavram kader’dir. Kara yazgı genç yaşta aşıkları hayattan koparır. Her iki yazar da piyeslerinde dramatik aksiyona yön vermiş, kavuşamayan âşıkları; gelenek, toplum baskısı, cehalet, evlilik müessesesi gibi kavramlar üzerinden eleştirmiştir.

3.2. Zavallı Çocuk ve Behitsiz Yigit

Namık Kemal Tatar yazarlarının da ilham aldığı bir yazardır. İstanbul’da bulunan ve Türk ediplerden etkilenecek birçok yazarın eserini Tatar Türkçesine kazandıran Ali Asgar Kamal 1900 yılında Namık Kemal’in *Zavallı Çocuk* eserini *Kızkanıç Bala* ismiyle çevirir. Yazar, *Kızganıç Bala*’nın diline isimlerin Tatarca yankılanmasını ve bazı başka şeyleri saymazsak çok değişiklikler katmaz, bundan ötürü orada *Zavallı Çocuk*’a has bütün eksiklikler korunur. Bu tercüme, Tatar tiyatro yazarının ilk orijinal eseri olan *Behitsiz Yigit* (1898) dramasının doğmasını da sağlar. Namık Kemal tesiri G. Kamal’in *Bülek Üçin* komedisinde Tahire-Hamide çizgisinde görülür” (Yarullina 2009: 983). Ayrıca Tatar tiyatrosunun ilk millî piyesi, 1887 yılında -Tatarların ilk dramaturgu olarak nitelendirilebilecek- Abdurrahman İlyasî tarafından yazılan ve sansürden dolayı yazarının evinde sahnelenen, dört perdelik *Biçare Kız* isimli eserdir. Birçok yazarı tiyatro eseri kaleme almaya teşvik eden bu eserden sonra edebiyat dünyası, 1888’de *Reddi Biçare Kız* isimli oyunu yazan Fatih Halidî’yi tanır (Karakılıç Akı 2010: 195). Bu eserlerde de *Zavallı Çocuk* etkisi aranabilir. Ancak özellikle trajedilerin benzerliği bakımından *Behitsiz Yigit* eserine bakılacaktır.

Namık Kemal’in *Zavallı Çocuk* trajedisi ile ad benzerliği göze çarpan Aliasgar Kemal’in *Behitsiz Yigit* eserinin özetini şu şekilde verilebilir;

Kerim Bey’in oğlu Zakir yirmi dört yaşında, okumuş ve kötü huylu biridir. Zakir babasının arkadaşı Ali’ den babası adına borç alıp bir fahişe olan Ayni ile Ufa şehrine kaçır. Ufa şehrine gittiğinde parası biten Zakir birlikte olduğu Ayni tarafından aldatılır. Zakir’in babası Kerim Bey’in Ufa şehrinde arkadaşı Segiyt Efendi vardır. Zakir, Segiyt Efendi’nin evine gider ve oradan Segiyt Efendi’nin eşi Meryem hanımın altınlarını ve parasını çalar. Evinde otururken kendi kendisiyle konuşan Zakir, bütün yanlışlıkların, bütün suçların bu fahişe kadın Ayni yüzünden olduğunu düşünür. Ve başka erkeklere de zarar vermesin diye düşünerek Ayni’yi öldürmeye karar verir. Gider Ayni’yi öldürür. Ufa’ daki evine kaçır. Polis onu orada yakalar ve Zakir de burada kendini öldürür. Zakir’in annesi Cemile haberi duyunca ağlar, bayılır ve daha sonra ölür.

Behitsiz Yigit eserine bakıldığında eserin müellifi Ali Asgar Kemal'in *Zavallı Çocuk* piyesine benzer bir aşk hikâyesi anlatarak kahramanlarına trajik son hazırladığı görülür. "Namık Kemal'in Magosa sürgünündeysen, 1873–1876 yılları arasında yazdığı *Zavallı Çocuk* ile Ali Asgar Kemal'in 1898'de yazdığı *Behitsiz Yigit* isimli dramı arasındaki benzerlik, bu dönemde Tatar ve Türk edebiyatı arasındaki münasebetleri göstermesi bakımından kayda değerdir." (Karakılıç Akı 2010: 194) Eserlerin yazılış tarihlerine bakıldığında Namık Kemal'in eserini daha önce yazdığı görülecektir. Bu bakımdan Ali Asgar Kemal'in *Zavallı Çocuk* piyesi etkisinde kaldığı söylenebilir. İçeriği bakılacak olursa;

Eser, temel olarak dönemin genç kuşağının problemlerini ve bunların nedenlerini gözler önüne sermektedir. Ayrıca, 1905 İhtilali ile birlikte toplumda öne çıkan yenileşme hareketi merkez olmak üzere kadın-erkek eşitliği, kadınların sosyal hayatta yaşadığı zorluklar, çocukların eğitimi, anne babaların çocuklarına karşı tutumu gibi meseleleri ele almıştır. Bu piyesinde yazar gençlerin, edebiyata ve okumaya karşı alâkalı, sosyal meselelere karşı duyarlı ve bu konularda söz sahibi olan, ileri görüşlü bireyler olmaları gerektiğini vurgulamıştır (Karakılıç 2013: 42).

Behitsiz Yigit, Tatar tiyatrosu için bir anlamda realistik akımın başlangıcını oluşturmuş, gerçek hayattan alınma kurgusuyla dönemi için son derece büyük bir yankı uyandırmıştır. Bu piyes, Tatar toplumundaki çeşitli sosyal problemleri ele alan ilk eserlerden biri olması bakımından dikkat çekicidir. Bu itibarla, sadece kuzey Türkleri arasında değil, diğer Türk toplulukları arasında da hem yazarına layık olduğu şöhret kapılarını açmış, hem de modern Tatar tiyatrosunun başarılı bir teknikle yazılmış ilk örneği olmuştur (Karakılıç Akı 2013: 43).

3.3. Zavallı Çocuk ve Musibet-i Fehreddin

Namık Kemal'in Türk dünyasındaki etki alanına bakıldığında en geniş Azerbaycan topraklarında olduğu görülür. Eserleri Azerbaycan Türkçesine çevrilirken onun özellikle tiyatro eserleri büyük ses getirmiştir. *Zavallı Çocuk* eseri de birçok yazara ilham olmuştur. Bu yazarlardan biri de Çağdaş Azerbaycan Edebiyatının en önemli yazarlarından biri olan özellikle tiyatro alanında ses getiren Necef Bey Vezirov'dur.

Mirza Fettali Ahundov'dan sonra Azerbaycan tiyatrosunun en mühim simaları arasında gösterilen Necef Bey Vezirov, eserlerinde özellikle sosyal konular üzerine eğilmiştir. Özellikle eğitim, aile ilişkileri, kadın, kan davası, aşk üzerine çalışmalarıyla Azerbaycan edebiyatının kuruluşunda önemli hizmetleri olmuştur. Diğer Azerbaycanlı yazarlar gibi o da Namık Kemal'in *Zavallı Çocuk* eserinin muhtevasından etkilenmiştir. Yazar *Zavallı Çocuk* piyesiyle aynı çizgide ancak olay örgüsü oldukça farklı olan 6 perdelik 1896'da Musibet-i Fahreddin trajedisini kaleme almıştır. "Necef Bey Vezirov, hayatını kendi ülkesinin ve halkının kalkınması, gelişmesi, bünyesindeki kangrenleşmiş sorunlardan kurtulması için kalemiyle, diliyle çalışarak geçirmiş bir insandır. Yaşadığı dönemde, toplumda öne çıkan sorunları inceleyip bunlar üzerinden eserlerinin malzemesini derleyen bir tiyatro yazarı ve aydındır. Bu noktada en çok öne çıkan ve üzerinde tartışılan eseri de adı geçen oyunudur" (Purçak: 2010: 52).

Eserin konusu iki ev sahibi aile arasındaki kan davasıdır. Trajedinin ana çatışması gerici muhafazakâr Rüstem Bey ile yenilikçi demokratik, entelektüel olan Fahreddin Bey arasındaki mücadeledir. Rüstem Bey, tipik bir toprak ağası hükmünde, güçsüzlere baskı yapan, haksız yere kan

döken, insanları evlerinden atan kart karakterdir. Rüstem Bey, yaşadığı bölgede kendisinden daha zengin bir insan görmek istemiyor, kendisini selamlamayan insanların yuvasını yıkıyor, evlerine ateş açıyor, bazılarını sürüyor veya öldürüyor. Rüstem Bey'in karanlık yüzü ilk monologda açıkça görülebilir. Bu monologda Rüstem Bey öldürülen oğlu Reşid'in kanı için Fahreddin Bey'in babası Haydar Bey'i öldürtür, annesini dövdürür, kızı Gülbahar'ı kaçırıp oğlu Mahmut'la zorla evlendirilir. Ancak bununla da yetinmez. Asıl hedefi Fahreddin Bey'i öldürmek ister. İntikam duygusu Rüstem Bey'in gözünü o kadar karartır ki oğlu Mahmud Bey'i de aynısını yapmaya teşvik eder ve ölümüne neden olur.

Eserin başkişisi ve ülkü değeri temsil eden karakteri ise Fahreddin Bey'dir.

Fahreddin Bey, varlıklı bir aileden gelen genç bir entelektüeldir. Yurtdışında 5 yıllık yüksek öğrenimden sonra vatanına dönen bu genç hümanist facianın ortasına düşer. İlk geldiği günden beri karanlığı aydınlatmak, cehaleti yenmek için savaş verir. Kan davasına son vermek ve Rüstem Bey ile uzlaşmak ister. Fahreddin Almanya'dan geleli henüz üç ay olmuştur, ancak bir okul ve bir de hastane açar, bunlara doktor ve öğretmen temin eder. İdealist bir gençtir, yaşadığı yerin sorunlarının farkındadır. Okul ve hastane için de bir bahçe ayırıp düzenlemesini yapmakta ve böylece buradan gelecek gelirle de bu kuruluşların ihtiyacını karşılamayı tasarlamaktadır. Kendisi de hem bağ işleriyle uğraşır ve okulda öğretmenlik yapar. Düşmanları Rüstem Bey'in kızı Saadet Hanım ile evlilik de onun bir diğer hayalidir.

Fahreddin bilinçli bir karakterdir. Çevresindeki olayların nedenini araştırarak; düşmanca ilişkileri, cehalet meselesini ve insanların eğitim sorunu görür ve ortadan kaldırmaya çalışır. Ancak, Fahreddin ne kadar yüce hedefler peşinde koşsa da bu hayali faciayla son bulur. Eserin sonunda cehalete karşı savaşan Fahreddin Cehalete kurban olur. Saadet Hanım'ın cenazede söylediği sözler okuyucuya onun ektiği aydınlık gelecek tohumlarının yeşereceği fikri verir.

Zavallı Çocuk eseri gibi bir trajedi eseri olan *Musibet-i Fehreddin* eserinin sonunun bir faciayla bitmesi, idealist bir genç olan Fahreddin ile Ata'nın idealleri ve sonları oldukça benzerdir. Bir başka benzer konu ise, her iki ailede var olan evlilik meselesi zorla rızası dışında evliliğe sürüklenmek istenen Şefika Hanım ile düşmanları Mahmut Bey ile zorla evlendirilen Gülbahar'ın trajedisidir.

Aşk bu piyesin de muhtevasını oluşturan vaka zincirlerinden biridir. Saadet ile Fahreddin öteden beri birbirlerini sevmektedir. Saadet Hanım, Rüstem Bey'in kızıdır. Fahreddin'in sevgilisidir. Hürü adlı hizmetçi, Saadet ile ilgili şöyle konuşur:

“Hürü: Ağır ol bakayım kız! Yahu birinin buna demesi lazım, be imansız! Bu Fahreddin, kızın Saadet'i altı-yedi yıl okutup bütün şehrin gözdesi haline getirmiş olan Fahrettin'dir. Şimdi bu da yaptıklarının karşılığı mıdır, be imansız, behey geberesice? Eğer Saadet bu kadar okumasaydı, o da bizim ölçümüzde bir insan olurdu. Şimdi, gel gör ki, Saadet'in adı dilden düşmüyor. Saadet için millet neredeyse birbirine girecek, hey seni geberirken imansız gidesi! Saadet'i bu noktaya getiren Fahreddin değil mi? Tüh! Yok olasin, murdar olasin sen!” (Purçak: 2010: 54)

Zavallı Çocuk'un kahramanları Ata ile Şefika Hanım arasındaki bağ, çocuk yaşta başlayan sevda Saadet ile Fahreddin arasında da yeşerir.

Her iki eserdeki ortak noktalardan biri de kaderden yakınmadır. Ata ile Şefika Hanım'ın buluşmasını mahşere bırakan kader, bu trajedide idealist bir genci genç yaşta toprağa verir.

Eserin son perdesinde Fahreddin kendisine düzenlenen iki saldırıdan sağ kurtulur. Ancak ümidini iyice kaybeder. Kan akmasını engelleyemez. Halkın genelinin cehaleti ve toplumun bünyesine nüfuz eden kötü huy, davranış ve gelenekler onu yeise sürükler. Bir akşam yine bahçede bunları düşünürken Rüstem Bey'in adamlarından biri olan Ahmet, gizlice bahçeye girer ve saklanır. Fahrettin Bey'in öldürülmesi için Rüstem Bey'in yaptığı saldırı ve bunun sonuçları hakkında daha ayrıntılı bilgileri onun kendi kendine konuşmalarından anlaşılır:

“Ey vefasız, çürük dünya! Bu kısacık zamanda gör, nice delikanlılar feda oldu. Reşit Bey gitti, Mahmut Bey gitti, Veli gibi bir ejderha kalede son yarasından öldü. Cihangir Bey'in yurdunu yuvasını dağıttılar. Kendisi de mahpushanede çürüyor. Rüstem Bey gibi bir pehlivanın beli büküldü, bir yumağa döndü... Bu ne gündür ben çekiyorum, bu ne candır ben taşıyorum? Yurdum gitti, yuvam dağıldı, kendim oldum kaçak, gece gündüz bir saat bir yerde rahat oturamıyorum... Dertten anlayanlar gitti, dost ve tanıdıklar gitti, ben tek başıma ne yapacağım? (Purçak: 2010: 57)

Bu serzeniş eserin muhtevası için fikir verir. Kaderden yakınmanın arkasında aslında insanların merhametsiz, acımasız zorba kişiliklerinin olduğu anlaşılır. Ahmet, Fahreddin'in yalnız kalmasını bekler. Bu sırada Fahreddin Bey de adamlarından Hacı Murat'a, başa dikilmek üzere alınacak ağaçlarla ilgili uyarılar yapar. Hacı Murat gittikten sonra Fahrettin düşünceye dalar. Bu sırada Ahmet tüfeğini ateşler ve Fahreddin yere yıkılır. Fahreddin'i eve taşırlar, ilkin durumu iyi gibidir, ancak daha sonra fenalaşır ve ölür. Son arzusu hastane ve okulun işleyişine devam etmesi ve Saadet'e saygı gösterilmesidir (Purçak: 2010: 58). Bu trajik sonda bile sevdiği kadını düşünen Fahreddin karanlığa karşı Prometheus gibi bilgi ateşini yakmış ancak cehalet ve kin bunun önüne geçmiştir.

3.4. Zavallı Çocuk ve Bahtsız Cavan

Necef Bey Vezirov gibi bir başka Azerbaycanlı yazar Abdurrahim Bey Hakverdiyev de *Zavallı Çocuk* piyesinin trajedisinden esinlenmiştir.

Azerbaycan tiyatrosunun önemli simalarından olan Hakverdiyev, Rusya'da eğitim aldıktan sonra 1899 yılında Azerbaycan'a dönerek öğretmenlik ve tiyatrodaki rejisörlük yapar. 1904 yılına kadar Bakü'de çalışan Hagverdiyev dönemin aydınlarıyla tanışır ve edebi faaliyetlerini sürdürür. 1906 yılında *Heyat* gazetesinde hikâyeler ve *Molla Nesreddin* dergisinde gizli imzalarla felyetonlar yayınlar. *Molla Nasreddin* döneminde yazdığı *Cehennem Mektupları*, *Mozalan Bey'in Seyahatnamesi* ve *Marallarım* adlı eserleri ile tanınır. Sovyet döneminden önce verdiği eserler şunlardır: *Yeyersen Gaz Etini Görersen Lezzetini* (1892), *Dağılan Tıfag* (1896), *Behtsiz Cavan* (1900), *Peri Cadu* (1901), *Millet Dostları* (1905), *Ac Herifler* (1911). 1920'den sonra sanatının ikinci merhalesi başlar. Sovyet döneminde ise, *Gırmızı Garı*, *Edalet Gapıları*, *Ağac Kölgesinde*, *Vaveyla*, *Köhne Dudman*, *Baba Yurdunda*, *Gadınlar Bayramı*, *Kamran*, *Sağsağan*, *Yoldaş Koroğlu*, *Çoh Gözel* gibi dram eserleri yazmasının yanı sıra hikâyeleri de *Marallarım* (1927) ve *Hekâyeler* (1940) adıyla iki ciltte toplanmıştır (Coşkun Orhan 2015: 124).

Hakverdiyev'in yazdığı en önemli dram eserlerinden biri 1900 yılında yazdığı *Bahtsız Cavan*'dır. Trajedide tıpkı yazar gibi Rusya'da eğitim alarak Azerbaycan'a dönen Ferhat'ın mücadelesi konu edilir. Ferhat tıpkı *Musibet-i Fehreddin* trajedisinin başkişisi Fehreddin Bey gibi cehalete ve ağalık düzenine karşı bir savaş verir. Ancak Fehreddin Bey'in yaşadığı acı sona Ferhat da uğrar ve amcası Hacı Samet Ağa'ya karşı yenilerek hapisanede hayatını kaybeder. Eserin özeti şu şekilde verilebilir:

Trajedi, Mirza Koşunali'nin Hacı Samet Ağa'ya ait odasında oturarak tek başına konuşmasıyla başlar. Bu sırada Kerbelayı Bendali odaya dâhil olur ve Mirza Koşunali'yle Hacı Samet Ağa'nın hayırseverliği ve cömertliğinin şehirdeki namından bahsederler. Onlar aralarında konuşurken Hacı Samet Ağa gelir. Kerbelayı Bendali onunla selamlaştıktan sonra borcunu ona öder ve eşyalarını geri alır. Hacı Samet Ağa ise Mirza Koşunali'ye borcun üzerine gelen faiz parasını fakirlere dağıtmasını emreder. Kerbelayı Bendali gittikten sonra Hacı Samet Ağa bütün paraları Mirza Koşunali'den ister. Mirza Koşunali paranın bir kısmını fakirlere dağıtıp dağıtmayacağını sorar. Hacı Samet Ağa ise fakire dağıtacak parasının olmadığını söyler ve parayı ona vermesini talep eder. Fakat Mirza Koşunali onu bu düzenbazlığını herkese anlatmakla tehdit eder ve ondan paranın belli bir miktarını ister. Hacı Samet ise yalanı ortaya çıkmasını diye Mirza Koşunali'nin talep ettiği miktarı ona verir. Tam bu sırada odaya üstü tozlu şekilde Ferhat gelir. Eğitimini Rusya'da tamamlayan Ferhat, amcasıyla görüşür. Hacı Samet onun artık eğitim aldıktan sonra buradaki işlerin başına geçmesinin zamanı geldiğini bildirir. Ferhat'ın ise geleceğe dair yaptığı planında burada kalmak yoktur. O, Rusya'ya geri dönüp eğitimine devam edeceğini amcasına açık bir şekilde söyler. Ferhat gittikten sonra bu duruma telaşlanan Hacı Samet Ağa, bütün mal varlığının elinden çıkacağından korkar. Mirza Koşunali Ferhat'ın geri dönmemesi için Hacı Samet Ağa'ya bir plan teklifinde bulunur. Mirza Koşunali, eğer Ferhat'ı evlendirebilirlerse onun geri dönemeyeceğini ifade eder.

İkinci perde aynı odada başlar. Birkaç köylü Ferhat'ı ziyarete gelir. Ferhat onları eve davet eder ve güzel bir şekilde ağırlar. Köylüler Ferhat'a köydeki durumlarından bahsederler. Köyde doktor ve öğretmenin olmamasından yakınırırlar. Aynı zamanda Ferhat amcasının köylülere yüklü miktarda faizle borç verdiğini öğrenir. Duydukları Ferhat'ı hayal kırıklığına uğratar. Bu sırada Hacı Samet Ağa ve Mirza Koşunali odaya girer. Hacı Samet Ağa köylüleri odada görünce onlara hakaret eder ve onları evden kovar. Ferhat ise amcasını yaptıklarından dolayı eleştirir. Üçüncü perdede Hacı Samet Ağa, Mihri Hanım ve Mirza Koşunali, Ferhat için nişan hazırlıkları yaparlar. Bu sırada Ferhat köyden geri döner ve ondan habersiz onu nişanladıkları için amcası ve annesine kızar. Ferhat karşı çıkmasına rağmen Hacı Samet Ağa onu evde kilitler, kendileri ise nişan törenine giderler. Dördüncü perdede Ferhat artık zorla evlendirilir. O, odasına kapanarak ağlamaktan başka çare bulamaz. Mihri Hanım odaya girerek oğlunu teselli etmeye çalışır. Ferhat ise, Hacı Samet Ağa'nın kendisine kurduğu tuzakta ona yardım ettiği için annesini suçlar ve ondan odasını terk etmesini talep eder. Mihri Hanım üzgün hâlde odayı terk eder. Daha sonra Ferhat'ın arkadaşı Musa gelir. İki arkadaş aralarında dertleşirler. Musa Ferhat'a Rusya'ya eğitimini devam ettirmeye gideceği haberini verir. Kendi hayalleri suya düşen Ferhat, bunu duyunca ağlamaya başlar. Ferhat sevgilisi Züleyha'ya yazdığı mektubu Musa'ya verir ve ondan Züleyha'ya kendisinin bir daha oralara gelmeyeceğini iletmesini rica eder. Musa gittikten sonra Ferhat böyle şartlarda yaşamaya tahammül

edemez ve kendini öldürmeye kalkışır. Tam tabancayı kafasına sıkmak isterken Hacı Samet Ağa odaya girer ve Ferhat yanlışlıkla onu vurur. Aldığı kurşun yarasından Hacı Samet Ağa olduğu yerde ölür. Tabancanın sesinden dolayı herkes olay yerine toplanır. Beşinci, aynı zamanda son perdede olaylar hapishanenin içinde geçer. Burada Ferhat hastalıktan dolayı yıpranmış hâldedir. Annesi onu ziyarete gelir ve onu hapisten çıkaracağına söz verir. Fakat Ferhat bu acılara dayanamayarak annesinin kollarında vefat eder. (Ahmadov 2016: 79-81)

Hakverdiyev'in *Bahtsız Cavan* trajedisi ile özellikle, Necef Bey Vezirov *Musibet-i Fehreddin* trajedisi arasında oldukça çok benzerlik vardır. Her iki eserin kahramanının erkek olması, idealist yapıları, Rusya'da eğitim almaları, cehalete karşı yürüttükleri mücadele, düzene yani zorba ağaya karşı duruşları ve ölümleri. *Musibet-i Fehreddin*'in 1896'da yazıldığı düşünülürse Hakverdiyev'in piyesin iskeletini bu eserden aldığı açıktır.

Zavallı Çocuk piyesinin ilk kez Azerbaycan'da sahnelenmesi birçok yazara ilham vermiştir. Özellikle Ata'nın trajik sonu birçok Trajedide kavuşamayan aşıkların hazin sonu şeklinde işlenmiştir. Ata'nın idealist bir genç olması da yine örnek alınan bir karakter oluşturma biçimidir. Bunun dışında zorla üçüncü kişiyle yapılan evlilik, erkek karakterin trajik ölümü ve mutsuz bir son okur için bu dramları ilgi çekici kılan unsurlardandır. Bu bağlamda *Bahtsız Cavan* trajedisinde de bu ortak noktaları görmek mümkündür.

Zavallı Çocuk'un kahramanlarından Ata'nın vatansever başarılı bir tıp öğrencisi olması ile *Bahtsız Cavan*'ın başkişisi Ferhat'ın iyi bir eğitim alarak vatanına hizmet etmek için ülkesine dönmesi aynı paralelde değerlendirilebilir. Ata'nın sevdiği kız Şefika Hanım'a nazaran Ferhat'ın Züleyha'sı daha pasiftir. Trajedinin sonunda Şefika'nın dertlenip içine attığı amansız hastalık verem sonucu ölmesi ile Ferhat'ın sevdiği kıza kavuşamayıp kazara amcasını öldürüp hapiste dertlenip hastalanıp ölmesi arasında da anlamsal yakınlık söz konusudur.

Birçok Azerbaycanlı yazarın ilham aldığı Namık Kemal'den Abdurrahim Bey Hakverdiyev'in de etkilendiği düşünülebilir. *Zavallı Çocuk* trajedisi ile *Bahtsız Cavan* arasındaki yakınlık bu düşünceyi destekler niteliktedir.

Sonuç:

Tiyatro toplumun nabzını tutan, sosyal hayattan kesitler sunan canlı tablo gibidir. Tanzimatla birlikte Batıya yüzünü dönen Türk edebiyatı yeni edebi türleri tanımıştır. Bu edebi türlerin başında ise tiyatro gelmektedir. Namık Kemal bu dönemin en önemli isimlerindedir. Özellikle tiyatro eserleriyle kendinden sonraki birçok yazar tarafından örnek alınmıştır. Bu etki alanı *Zavallı Çocuk* piyesi üzerinden değerlendirilmiştir. Ancak bu eser sadece Türk edebiyatı çerçevesinde kalmamış sınırları aşmıştır. *Zavallı Çocuk* eseri Türk dünyasının daha birçok yazarına ilham vermiştir. Ünü sınırları aşan Namık Kemal'in Türk dünyasında okunması ve bilinmesi tabiidir. Fakat eserin esin kaynağı olması onun Türkiye ile Türk dünyası arasında yaklaşık 150 yıl önce kurduğu köprünün dayanak noktası olması bakımından önemlidir. Mesela, Necef Bey Vezirov'un 1896'da yazdığı *Musibet-i Fehreddin*, Abdurrahim Bey Hakverdiyev'in 1900 yılında yazdığı *Bahtsız Cavan* ve Kazak yazar Mirjakıp Duvlatulu'nun 1910 yılında yazdığı *Bakıtsız Jamal* eserleri Namık Kemal'in izini taşır. Gerek karakterleri gerek olay örgüsü gibi birçok açıdan benzerlikler ve farklı noktalar incelenmiştir. Türk Dünyası yazarları arasında yüz yıl önce kurulan yakınlık ortak bir alfabenin

olması ve farklı lehçeler arasında günümüzdeki kadar farklılık olmaması bunda en önemli unsurdur. Ancak Rusların 1926 yılında attığı adım ile Türk dünyası halklarının önce Latin sonra Kiril alfabelerine geçirilmeleri bu bağı koparmış görünmektedir. Ancak günümüzde yapılan pek çok çeviri, Türk akademisi, Türk keneşi gibi gönül köprülerinin faaliyetleri ve Türk devletlerinin Latin alfabesine geçme çalışmalarıyla daha birçok yazar ve eser birbirinden etkilenecek metinlerarası köprü kurulacaktır.

Kaynaklar

- Ahmadov, Hüseyin (2016), “Abdurrahim Bey Hakverdiyev Hayatı-Sanatı ve Tiyatro Eserleri”, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Akalın, Nazir (1999). “Namık Kemal’in Tiyatro Anlayışı,” Bilig-10/Yaz, s. 103-113.
- Akpınar, Yavuz (1994) *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Akyüz, Kenan; (1990), *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri*, 5. Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Arıkan, Metin (2008), “Kazak Edebiyatında İlk Roman Bakıtsız Jamal” Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 3/7 Fall., s. 39-82.
- Coşkun Orhan, Hasibe (2015), “XX. Asrın İlk Yarısında Azerbaycan Drama Edebiyatında Sosyalist Realizmin Etkisi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Ertan, Engin (2014). “Namık Kemal’in Tiyatrolarında Kavramlar”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 7 Sayı: 29 Volume: 7 Issue: 29.
- Karaburgu, Oğuzhan (2013), "Etkilenme Endişesi" Bağlamında Namık Kemal Ve Abdülhak Hâmid Tarhan Üzerine Bir Değerlendirme”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer, p. 1745-1750, ANKARA-TURKEY
- Karakılıç Akı, Serap (2010), “Tatar Tiyatrosunda İlk Türk Yazar: Namık Kemal”, Türkbilig, S. 20: 189- 199.
- Karakılıç Akı, Serap (2013), “Aliasgar Kemal’in Tiyatro Eserlerinde Dil ve Üslup”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Namık Kemal, (1288 / 10 Ocak 1873), “Tiyatrodan Bahseden Arkadaşlara”, Hadika Gazetesi, nr. 33
- Namık Kemal, (1289 / 1 Nisan 1873), “Tiyatro”, İbret, nr. 127.
- Namık Kemal, (1302 / 1886 – 1887), “Mukaddime-i Celâl”, Mecmua-i Ebuzziyâ, C. IV İstanbul.
- Namık Kemal, (1974). *Zavallı Çocuk*, Tertip Eden: Mustafa Nihat Özön, 5. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi

- Namık Kemal, (2005). *Celaleddin Harzemşah*, (Yayına Hazırlayan: Oğuz Öcal), Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özdemir, Aşur (2016), *Destandan Romana İlk Kazak Romanları Üzerine Oluşumcu Kuruluşçu Bir Deneme*, Erzurum: Salkımsöğüt Yayınları.
- Purçak, Mehmet Emin (2010), “Azerî Yazar Necef Bey Vezirov’un (1854- 1926) Tiyatro Eserlerinde Sosyal Meseleler” Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi (2004). *Edebiyat Dersleri*, (Yayına Hazırlayan: Abdullah Uçman), 3.bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları
- Tanpınar, Ahmet Hamdi; (1988), *19’uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, 7. Baskı, İstanbul: Çağlayan Kitabevi.
- Yarullina, Ramile (2009) “Türk Edebiyatının XIX. Yüzyıl Sonu – XX. Yüzyıl Başı Tatar Edebiyatına Etkisi”, 6. Uluslararası Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, II: 979-984.
- Yetiş, Kâzım; (1996), *Namık Kemal’in Türk Dili ve Edebiyatı Üzerine Görüşleri ve Yazıları*, 2. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları.